

MESLEKİ-TEKNİK ORTAÖĞRETİMİN VERİMLİLİĞİ

Ar. Gör. Kasım KARAKÜTÜK*

Bu çalışmada eğitim-verimlilik-kalkınma arasındaki ilişki ışığında, mesleki-teknik ortaöğretimin verimliliği değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1: EĞİTİM-VERİMLİLİK-KALKINMA

1.1. Verimlilik-Kalkınma İlişkisi

Verimlilik sözcüğü ilk kez 1899 yılında Amerikan İstatistiklerinde, 1930 yılında Avusturya'da rasyonalizasyonun tanımında kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra Batı ülkelerinde işletmelerde en az masrafla belli bir üretim düzeyine ulaşma ya da belli masraflarla en çok üretimi elde etmeye yönelme ilkesinin uygulanmasıyla verimlilik anlayışı yaygınlaşmaya başlamıştır.¹

Verimlilik artışı genel olarak şu yararları sağlar: Daha yüksek bir ulusal gelir, dolayısıyla yaşam düzeyinin yükselmesi; çalışma süresinin azalması; üretimde artış ve çeşitlenme; üretim yapısının değişmesi; tüketimde artış ve çeşitlenme.² Artan verimlilik, yatırımların çoğalması yoluyla sanayinin gelişmesini; işgörenler açısından daha yüksek ücret ve çalışma süresinin kısalmasını; tüketiciler açısından fiyatların düşmesini, mal ve hizmet niteliğinin artmasını; kazancın dengeli dağılımını sağlar. Verimlilik artışlarının amacı daha çok değil, daha verimli çalışmadır.³

Kalkınma, büyük ölçüde yatırımların yapılması ve verimliliğin artırılmasına bağlıdır. Yatırımların finansmanı ya da artırılması, az gelişmiş ülkelerde oldukça güçtür. Çünkü bu ülkelerde tüketim eğilimi çok yüksektir. Başvurulan zorunlu tasarruf, dış yardım ve krediler de olumlu

* Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü Araştırma Görevlisi.

1 Yılmaz Ünlü. "Prodüktivitenin Önemi, Tarihi ve Tanımı". *Verimlilik Dergisi*. C. 2, S. 7, Ankara: MPM Yayını, 1968, s. 403.

2 Michel Portal. "Verimlilik Nedir?". *Verimlilik Dergisi*. Çev: Ekrem Z. Apaydın. C. 2, S. 2. Ankara: MPM Yayını, 1968, s. 91.

3 A.D. Bohra. "Verimlilik Anlam ve Kavramı." *Türkiye'de Bir Verimlilik Akımının Gerçekleştirilmesi Olanakları Sempozyumu*. Ankara: MPM Yayını. 1973, s. 11-12.

sonuç vermemektedir. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerin kalkınmada ilk atılımı yapabilmeleri verimliliğe bağlıdır.⁴

Az gelişmiş ülkelerin gelişmesini ve verimlilik artışlarını sınırlayan yapısal darboğazların aşılması sistemli çabayı gerektirir.⁵ Çünkü verimlilik; işgücünün niteliği, makine, malzeme, iş planlaması, hammadde, ürün dizaynı gibi birbirinden bağımsız olmayan pek çok etmene bağlıdır.⁶ Verimliliği olumsuz yönde etkileyen ve çözümünü ekonomideki verimliliği artıracak sorunlardan bazıları sanayide işletme ölçeğinin küçüklüğü, iç ve dış rekabet eksikliği, atıl kapasitenin yüksekliği, işgücü verimliliğini yükselten özendirici ücret sistemlerinin yokluğu, eğitim sistemindeki aksaklıklar, enerji sıkıntısı, tarım kesiminde toprakların dengesiz dağılımı, teknik bilgi yetersizliği, kamu yönetiminden kaynaklanan güçlükler, bölgesel dengesizliklerdir.⁷ Görüldüğü gibi eğitim sistemi ile ilgili sorunlar, verimliliği olumsuz yönde etkileyen etmenler arasındadır. Eğitim aynı zamanda işgücüne nitelik kazandırmada bir araçtır. Nüfusun eğitim düzeyinin artması verimlilik açısından önemlidir. Ayrıca, nüfusun yapısı da eğitimle ilgili bir göstergedir: genç nüfusun kalabalık olması, eğitim harcamalarının görece olarak yüksek olmasına neden olur. Bu ise, daha az tasarruf ve daha az deneyimli genç nüfusun ekonomik etkinlikte bulunmasına, sonuçta verimliliğin olumsuz etkilenmesine yol açar.⁸ Ülke ekonomisi açısından verimliliğin düşük olması eldeki kaynakların iyi kullanılmadığını gösterir.⁹

Eğitimin ekonomik kalkınmaya etkisi, iktisatçıların eğitime ilgi duymalarına yol açmıştır. Bu ilgi XVI. yüzyılda merkantilizmle başlamış, klasik iktisatçılarla; A. Smith, T.R. Malthus, D. Ricardo, sürmüştür. A. Marshall'a göre kitleler için daha yüksek eğitim yollarını açmak için yıllarca harcanan her şey eğer bir Newton, Shakespeare ya da Beethoven'i iş başına getirecekse yeterince ödenmiş sayılacaktır.¹⁰ Böylece eğitime yapılan yatırımları ulusal yatırım, en değerli sermayeyi in-

4 Ünlü. *Ön. Ver.* 1968, s. 402-403.

5 Besim Üstünel. "Ekonomik Kalkınmada Verimliliğin Yeri ve Rolü". *Kalkınma Stratejisi ve Verimlilik Sempozyumu*. Ankara: MPM Yayını, 1975, s. 47-50.

6 Bohra., *Ön. Ver.* 1973, s. 11.

7 Vahdi Ottekin. "Türkiye'de Verimlilik Akımı ve Karşılaşılan Sorunlar". *Kalkınma Stratejisi ve Verimlilik Sempozyumu*. Ankara: MPM Yayını, 1975, s. 16-34.

8 Bedri Gürsoy. "Önemli Bazı Sosyo Ekonomik Sorunlar ve Verimlilik". *Verimlilik Dergisi*. C 14, S 1, Ankara: MPM Yayını, 1985, s. 5.

9 Işıl Ünal. "Verimliliğin Önemi ve Eğitim İle İlişkisi". *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1989, C 22, S 1, Ankara: AÜ EBF Yayını, 1990, s. 436.

10 H.C. Shaffer. "İnsan Sermayesi Kuramının Bir Eleştirisi." *Eğitim ve Bilim*. Çev.: Bülbün Kantemir, S 14, Ankara: TED, 1978, s. 43.

sana yatırılmış olan sermaye olarak nitelemiştir. V.E. Komarev de ekonomik kalkınma ile eğitsel kalkınma arasındaki ilişkiyi, sanayide üretim artışının % 75'inin işin verimliliğinin yükseltilmesi sonucuyla vurgulamıştır. Strumlin ulusal gelir artışının % 23'ünün işçilerin nitelik ve kültür düzeylerinin yükseltilmesinden kaynaklandığını, eğitime yapılan bir rublelik yatırımın ulusal geliri üç rubleden fazla artırdığını belirtmiştir.¹¹ Bu bağlamda eğitim yoluyla işçilerin verimliliğinin artırılması, ekonomik büyüme, dolayısıyla kalkınmanın bir tür "çoğaltarı" olarak kabul edilmektedir.

E.F. Denison, Amerikan ekonomisinin 1929-1957 döneminde yıllık ortalama reel gelir artışının % 2.93 olduğunu ve bunun % 2'sinin toplam girdi artışlarından (düzeltilmiş), % 0.93'ünün çeşitli kaynaklardan sağlanan verimlilik artışından kaynaklandığını saptamıştır. Büyümeye olumlu katkıda bulunan beş kaynağın büyüklükleri de şöyle tahmin edilmiştir: İstihdam artışı % 34, eğitimin artışı % 23, sermaye girdilerinin artışı % 15, bilginin ilerlemesi (teknoloji) % 20, pazar genişlemesinin yarattığı ölçek etkisi % 9.¹² Burada eğitimin katkısı oldukça yüksek görünmektedir.

T.W. Schultz verimi (artan gelirlerle ölçülür) insan yatırımını kestirmek için bir seçenek olarak önermiştir. Schultz, ABD'deki zencilerin düşük gelirleriyle (beyazlarla karşılaştırıldığında) yetersiz eğitim sonucu ortaya çıkan görece düşük verimleri arasında dolaysız bir korelasyon saptamıştır. Bunların eğitime yapılacak bir yatırımı da mali olarak yerinde bulmaktadır.¹³ Ayrıca geri kalmış ülkelerin kalkınmamalarının nedenini, eğitim -özellikle teknik- eğitim yatırımlarına gereken önemi vermemiş olmalarına bağlamıştır.¹⁴

Blaug eğitimin bireye toplumsal ve iletişim becerileri ile güdü ve tutum kazandırarak daha verimli çalışmasını sağladığını savunmuştur. Bu sav, ekonomik değerinin, bireye kazandırdığı iki tür beceri, tutum ve değerler ile birlikte yorumlanması gerektiğine işaret etmektedir.¹⁵ Verimliliği artırma açısından, emeğin niteliğinin yükseltilmesi için insana yapılan yatırımların, sermayeye yapılan yatırımlardan farklı olmadığı belirtilmektedir. Fabricant'ın ABD'de yaptığı bir araştırma, emek nite-

11 Mahmut Âdem. Türk Eğitiminin Ekonomik Politikası. Ankara: 1977, s. 2.

12 Üstünel. *Ön. Ver.* 1975, s. 41.

13 Shaffer. *Ön. Ver.* 1978, s. 38-42.

14 Âdem. *Ön. Ver.* 1977, s. 2-4.

15 Işıl Ünal. "Eğitimin Ekonomik Değeri". *Eğitim ve Bilim*, S. 57. Ankara: TED, 1985,

liği ve sermaye yoğunluğundaki artışların verimliliği eşit ölçülerde (% 16'şar), ikisinin etkin kullanımı ise % 68 oranında artırdığını göstermektedir. Ancak teknolojinin gerektirdiğinden fazla insangücünün üretimde kullanılması verimliliği düşürmektedir.¹⁶

1.2. Eğitim-Kalkınma İlişkisi

Bir ekonomik kalkınma etmeni olarak eğitime ilginin son yıllarda giderek artmasının nedeni, ekonomik kalkınmaya önem verilmesi ve eğitsel kalkınmada insan etmeninin etkisinin herkesçe benimsenmesidir.¹⁷ Böylece emeğin niteliğini yükseltmenin, eğitimi geliştirerek sağlanabileceği düşünülmüştür. Topluma verilecek temel, teknik, işbaşı eğitiminin düzeyi artırılarak ekonomik ve toplumsal gelişmeye önemli katkıda bulunulabileceği anlaşıldığından, insangücüne yatırım konusundaki bilimsel çalışmaları, eğitim ve insangücü planlaması çalışmaları izlemiştir.¹⁸

Bütün dünyada ve Türkiye'de dikkati çeken toplumsal ve ekonomik gelişmelerden biri, çeşitli öğretim düzeylerine devam eden öğrenci sayısında ve eğitim harcamalarındaki artıştır. Bu gelişmeye karşın toplumun eğitim istemi, varolan mali ve maddi kaynakları aşmaktadır. Bu durumda eğitime kaynak ayrılması ve dağılımı önemli olmaktadır.¹⁹ Bu konudaki kaygılar üç noktada toplanabilir: 1. Eğitime ayrılacak ulusal gelir payının belirli bir sınırı var mı ve şu anda gözlenen artışla bu sınıra ulaşılabilir mi? 2. Eğitim sistemi, kaynaklarını teknolojik ve ekonomik yönden etkili biçimde kullanabilmekte midir? 3. Varolan eğitim finansmanı yöntemleri kaynakların eşit dağılımını sağlayabilmekte midir?²⁰

Geri kalmış bir ülke eğitim yönünden de geri kalmış bir ülke olduğuna göre, eldeki kaynakların (fiziksel, parasal, insan) en verimli ve etkili biçimde kullanılması zorunludur.²¹ Ayrıca hedeflerden fedakarlık etmeden eldeki kaynakların daha etkili kullanılabilmesi için uygun önlemlerin alınması ve rasyonel bir maliyet-verimlilik sisteminin geliş-

16 Işıl Ünal. "Eğitimin Kalkınma Açısından Önemi" *Eğitim ve Bilim*: S 55. Ankara: TED, 1985, s. 32-33.

17 Adem. *Ön. Ver.* 1977. s. 5.

18 Üstünel. *Ön. Ver.* 1975, s. 42.

19 MPM. *Mesleki ve Teknik Öğretimde Verimlilik Semineri*: 8-13. 6. 1972. Ankara: MPM Yayını, 1973, s. 5.

20 Gareth L. Williams. "Eğitim İçin Kaynak Sorunu". *Eğitim ve Bilim*. Çev: Lâle Oyal, S. 10, Ankara: TED, 1977, s. 32.

21 Mahmut Adem. "Eğitim Düzeninin Dengeli Dağılımı". *Eğitim ve Bilim*. S 14, Ankara: 1978, s. 21.

tilmesi gerekmektedir. Bunun için eğitim planlaması ve uygulamasında verimliliğin sağlanması, bir strateji ve yöntem sorunu olmaktadır.²² Çağın teknolojik, ekonomik, toplumsal değişmelerinin gerektirdiği nitelikte ve nicelikte eleman yetiştirmek, bireylerin yeteneklerini geliştirecek ortamı yaratmak ve mutlu olmalarını sağlayabilmek için eğitimde verimlilik ilkelerinin göz önünde tutulması gereklidir.²³ Diğer yandan istatistikler bireysel verimliliğin gerçekleşmesini doğrulamaktadır. Çünkü bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe, elde ettiği gelir de artmaktadır. Bunun için "eğitim verimli midir?" sorusu yerine "eğitim niçin verimlidir?" sorusu araştırılmaktadır. **İnsan sermayesi kuramına göre**, eğitim bireyin verimliliğini artırır; üretime ek kazanç yalnızca bu katkının karşılığıdır ve yapılan harcamayı karşılar. **Süzgeç kuramına göre**, eğitim sistemi en uygun bireylerin seçimini sağlar, ancak onların üretici yeteneklerine birşey eklemeyiz; daha az masraflı seçme yöntemleri olmadığında işverenler diplomahlara daha çok para öderler. **Radikal ekonomistlere göre** de eğitim sistemi bireyleri kapitalist kurumların düzenine uyarlar. Buna göre ek kazanç yeteneklerin değil, istenen davranışların kazanılmasının karşılığıdır.²⁴ Eğitim ile verimlilik arasındaki ilişki insan sermayesi kuramı ile ağırlık kazanmıştır. İnsan sermayesi kuramı işgücünün üretkenliğini artıran etkenler olarak; eğitim, yeni iş olanakları için göç, sağlık hizmetleri, işbaşında yetiştirmeyi ele almaktadır.²⁵ Bununla birlikte gördüğü eğitim bireyin üretim gücünü artırdığı için, bireysel düzeyde eğitime yapılan yatırım çok verimlidir.²⁶

Toplumsal istemin artışı yanında 1960'lardan beri eğitim sistemlerinin iki temel hedefi; ekonomik büyümenin gereksinmelerini karşılamak ve verimliliği artırmaktır. Eğitimin bir hedefi de etkililiği artırmak, yani kullanılan kaynakların verimliliğini artırmaktır.²⁷ Ekonomik olarak eğitim sistemi, ekonominin gereksinme duyduğu bireyleri yetiştirmeyi, bireyleri meslek yaşamına hazırlamayı hedeflemektedir. Ancak bu yolla eğitim sistemi ekonomik kalkınmanın önemli bir etmeni olabilir.

Yüksek bir nüfus artış oranından dolayı giderek artan eğitim istemini karşılamak zorunda olan az gelişmiş ülkelerin öğretmen, bina, mali kaynak yetersizliği, öğrenci kayıp oranının yüksek olması gibi

22 MPM. *Ön. Ver.* 1973, s. 15.

23 *Aynı.* s. 12.

24 J.C. Eicher. "Eğitim ve Verimlilik". *Eğitim ve Bilim*. Çev: İsmail Bircan, S 24, Ankara: 1980, s. 44—45.

25 Ünal. *Ön. Ver.* 1990, s. 440.

26 Eicher. *Ön. Ver.* 1980, s. 46.

27 Âdem. *Ön. Ver.* 1977, s. 5.

güçlükleri yenmeleri gerekmektedir. Az gelişmiş ülkeler için sınırlı olan mali kaynaklar, materyal (bina, donatım) ve insan kaynaklarının verimliliğini artırmak, rasyonel bir örgütlenme ve etkili bir yönetim ile kaynaklardan en iyi sonuç alınması önemlidir.²⁸ Ayrıca, bugün bütün ülkelerde eğitim, savunmadan sonra bütçeden en büyük payı almaktadır. Eğitime ayrılan kaynakların alt kesimlere dağılımında, anılan kaynakların verimli ve etkili kullanılması ölçü olarak kabul edilmektedir.

1.3. Verimlilik-Etkililik Kavramları

Verimlilik, ürün ve ürünün elde edilmesine katkıda bulunan etmenler arasındaki bağıntıdır.²⁹ Ya da elde edilen çıktı ile onu elde etmek için kullanılan girdi arasındaki oran olarak tanımlanabilir. Çıktı, fiziksel gereksinimleri karşılayan tüm mal ve hizmetleri; girdi, yoğunluğu da içermek üzere işlemin gerektirdiği tüm çabaları içerir.³⁰ Eğitimde verimlilik, ekonomideki marjinal verimlilikten farklı değildir. Eğitim etmeninin verimliliği aynen, sermaye ya da emek etmeninin verimliliği olarak tanımlanmaktadır.³¹

Üretim ile verimlilik arasındaki ilişki incelendiğinde; üretimdeki artışın her zaman verimlilik artışını göstermediği anlaşılır. Çünkü girdideki artışın, üretimdeki artışı geçmesi verimliliği düşürür. Çıktı, girdide bir değişiklik olmaksızın artar ya da aynı çıktı üretim etmenlerinin daha az kullanımı ile elde edilirse verimlilik de artmış olur.³² Öyleyse verimlilik artışı, niteliği koruyarak, hatta yükselterek, üretilen birim başına tüketimi azaltmaktır; nicelik ve nitelik dahil en yüksek üretimi en iktisadi olanaklarla gerçekleştirmektir.³³

Eğitim hizmetlerinin belli bir satış fiyatı yoktur. Ayrıca ekonomide satıcı tarafından satılan mal ve hizmetin alıcının aldığı mal ve hizmete eşit olmasına karşın, eğitimde öğretilen bilgi genel olarak öğrenilen bilgiye eşit değildir. Çünkü öğretim kurumlarının ürünü öğrenilmiş olan bilgiyle sınırlı kalmaz. Öğrenciler okulda yalnız bilgi değil; disiplin, hoşgörü, kendine güven duyma ve hakim olma, topluma uyum yeteneği gibi

28 Mahmut Âdem. "Eğitimde Verimlilik". *Mesleki ve Teknik Öğretimde Verimlilik Semineri*: 8-13.6.1972. Ankara: MPM, 1973, s. 49.

29 Lê Thành Khôi. "Rendement et Productivité de L'Enseignement". *Coûts et Productivité en Education*. Paris: Unesco, IPE, 1967, s. 10.

30 Bohra. *Ön. Ver.* 1973, s. 10.

31 Âdem. *Ön. Ver.* 1977, s. 172-173.

32 Bohra. *Ön. Ver.* 1973, s. 10.

33 Portal. *Ön. Ver.* 1968, s. 87.

davranışlar da kazanırlar.³⁴ Bu nedenle verimlilik, etkililik kavramıyla ilişkilidir. Bir projenin kazanç ya da yararı dolaysız bir biçimde maliyeti ile parasal birimlerle karşılaştırılabildiğinde maliyet / yarar analizi kullanılır. Ancak program ya da projenin verimi parasal olarak kestirilemediğinde -devlet etkinlikleri genelde bu niteliktedir- yarar ya da etkililiği ölçmek için maliyet / etkililik analizinden yararlanır. Özellikle eğitim sisteminin çok amaçlı niteliğinden dolayı, her amaç için ayrı bir maliyet / etkililik analizi yapılarak maliyet / yarar analizinin sınırlılığından doğan güçlükler giderilebilir.³⁵ **Etkililik** de en az çaba ve harcama ile en çok sonuç alabilme kapasitesidir. Etkililik, bir kümenin diğer küme ile karşılaştırılmasıyla ölçülen bir niteliktir. Sonuçları ve çabaları karşılaştırma endeksi, etkililiğin bir ölçütü olabilir. Örneğin, verimliliği yüksek olan bir üretim etmeni, ötekinden daha etkili olabilir.³⁶

Verimlilikle ilgili bazı kavramlar şunlardır: Toplam (global) verimlilik, marjinal verimlilik; iç verimlilik, dış verimlilik; ürün; net verim, brüt verim, gözlenebilir verim; reel verim; etkinlik; etkililik.³⁷ Eğitimde verimlilik kavramı da **nicel** ve **nitel**, **iç** ve **dış verimlilik** olarak ele alınabilir.

1.4. Verimlilik Sınıflaması

İç ve dış verimlilik sınıflaması, bir anlamda eğitim sisteminin kısa ve uzun dönemli amaçlarıyla ilgilidir. **İç verimlilik**, öğrencilerin öğreniminde eğitsel yaşantı sonuçlarının ne derece verildiği ve öğrencilerce öğretim amaçlarının ne derecede gerçekleştirildiğini behirtmektedir. **Dış verimlilik** ise, okullaşmanın birey ve topluma daha uzun dönemli yararını anlatmaktadır.³⁸

Bir başka sınıflamada **iç verimlilik**, eğitim süreci ile öğrencilere kazandırılanları elde etmede kullanılan kaynakları değerlendirme yolu; en dar anlamda **dış verimlilik** ise, eğitim sistemi ürünlerinin iş piyasasına uygunluğunu değerlendirme aracı olarak ele alınmıştır.³⁹

34 Âdem. *Ön. Ver.* 1977. s. 176.

35 Needet Serin. *Eğitim Ekonomisi*. İkinci Bası. Ankara: AÜ EF. Yayın No: 77, 1979, s. 146-147.

36 Âdem. *Ön. Ver.* 1973. s. 43.

37 J. Hallak. "L'Efficacité en Education". *Coûts et Productivité En Education*. Paris: Unesco, IPE, 1967, s. 1;.

38 İbrahim Duyar. "Eğitimde İç Verimlilik". *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1989. C 22, S 1, Ankara: AÜ EBF Yayını, 1990, s. 472.

39 *Aynı.* s. 473.

Bir eğitim sisteminin **nicel verimliliğinin** ölçülmesinde amaç, sistemin girdileri ile çıktılarının karşılaştırılmasıdır. Yani harcamaların, bu harcamalardan sağlanan sonuçlarla karşılaştırılması gereklidir. Öğrenci başına birim harcamaların, yetişen ya da mezun olan öğrenci sayısı ile karşılaştırılması, ekonomik açıdan kaynakların kullanılma etkililiğini incelemeyi olanaklı kılar.⁴⁰ Eğitimde verimliliğin nicel olarak ölçülmesinde öğrenci başına birim harcama, öğretmenlere yapılan harcamalar, eğitime yapılan yatırımların düzeyi gibi ölçütlerin yanında **öğrenci akış modeli** hazırlanabilir. Bir öğretim devresinin, dolayısıyla bir ülke eğitim sisteminin bir kısmının ya da tümünün gerçekçi bir biçimde planlanabilmesinde, öğrenci akış modelinin önemi çok büyüktür. Öğrenci akış modeli yardımıyla; öğrenci / yıl verimliliği, maliyet artış katsayısı (input / output; tümüyle sistemin verimliliği hesaplanabilir.⁴¹ Maliyet artış katsayısının hesaplanmasında ayrıca sınıf geçme oranı, sınıfta kalma oranı ve okuldan ayrılma oranı hesaplanır. Öğretim dönemi sonunda yetişmiş öğrenci sayısını esas alan öğrenci / yıl sayısı, dönemi başarı ile bitiren her öğrenci için birim maliyetin hesaplanmasında temel ölçüdür.⁴²

Bir eğitim sisteminin **nitel yönünün nicel olarak ölçülmesi** çok güç olmakla birlikte bazı göstergelerden yararlanılabilir. Bunun için her düzeydeki öğrencilerin başarı oranının artması ya da azalması, mesleki yaşamlarındaki başarı ya da başarısızlıkları incelenebilir. Ayrıca nitel ve nicel açıdan öğrenci / öğretmen ilişkisi, bir sınıfa düşen öğrenci sayısı, ders kitapları ve öteki öğretim amaçlarının yetersizliği ya da günün koşullarına uygun olmayışları gibi ölçütlerle ölçülen nitelik etmenleri de ele alınabilir. Bu etmenlerden sayısallaştırılabilecekleri ölçmek için yeterince araştırma yapılmamıştır, hatta ilk üç kalkınma planında nitel hedeflerden çok nicel hedefler belirlenerek, nicelik niteliğe yeğlenmiştir.^{43,44}

Eğitimin nicel ve nitel verimliliğinin ölçülmesi yanında, **toplumsal ve ekonomik verimliliğinin** ya da **duş verimliliğinin** ölçülmesi de gereklidir. Çünkü bireyi yaşama hazırlamayan ve çevresinden kopuk olan okulda kaynakların israf edilmesi söz konusudur. Bu nedenle eğitimin ürününün ekonomi ve toplum gereksinmelerine uygun olması, eğitim hacmi, öğretilen bilgi ve bireye kazandırılan yöntemlerin etkililiği incelenmelidir.⁴⁵

40 Âdem. *Ön. Ver.* 1973. s. 50.

41 Mahmut Âdem. *Eğitim Planlaması*. İkinci Bası. Ankara: AÜ EF EFAM Yayın No 1, 1981. s. 116.

42 Âdem. *Ön. Ver.* 1977. s. 188-191.

43 Âdem. *Ön. Ver.* 1973. s. 62-63.

44 Âdem. *Ön. Ver.* 1977. s. 194-195.

45 *Aynı.* s. 196.

2. MESLEKİ-TEKNİK ORTAÖĞRETİMİN VERİMLİLİĞİ

Türkiye, özellikle Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile sanayileşme kararını vermiş ve bunu hedef göstermiştir. Sanayileşmenin temel öğelerinden biri nitelikli ara insangücüdür. Nitelikli ara insangücünü yetiştirmek de mesleki-teknik ortaöğretime görev olarak verilmiştir. Diğer yandan Türkiye, 1963 yılında imzaladığı Ankara Antlaşması, sonra Katma Protokol ve 14 Nisan 1987'de de üyelik başvurusu ile Avrupa Topluluğuna katılmak istemektedir. Bunlar mesleki-teknik öğretimin önemini artırmaktadır. Ayrıca diğer öğretim türlerine göre mesleki-teknik öğretim daha pahalıdır. Böylece mesleki-teknik öğretimin daha verimli ve etkili olması kaçınılmaz olmaktadır.

Diğer yandan, ülkemizde genel olarak eğitim ve verimlilik arasındaki ilişkiye 1970 yılından sonra dikkat çekilmeye başlanmıştır. 17.4.1965 tarihinde, planlı dönemde verimlilikle ilgili çalışmaları güvenceye kavuşturmak amacıyla kurulan Milli Prodüktivite Merkezi (MPM) tarafından 8-13.6.1972 tarihlerinde Mesleki ve Teknik Öğretimde Verimlilik Semineri düzenlenmiştir.⁴⁶ Yine MPM'nin 1975 yılı iş programında, verimlilik sorunlarının saptanmasına yönelik araştırmalar, uygulayıcıların yetiştirilmesini amaçlayan kurslar; verimlilik tekniklerinin işletme sorunlarına uygulanması; verimliliği etkileyen bir etmen olarak eğitim gereksinmelerinin saptanması; eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasını amaçlayan çalışmalar yapılması yer almıştır.⁴⁷ Bunun yanında eğitimde verimlilik konusunda çeşitli makaleler de yayımlanmıştır.⁴⁸ Diğer yandan ülkemizde eğitimde verimlilik konusu halen genel boyutları içinde ele alınmaktadır. Eğitimin bir düzeyi (ilk, orta, yüksek) ele alınarak verimliliğinin incelenmesi, mikro düzeyde eğitimin verimliliği ve etkililiğini içeren çalışmaların yapılması gereklidir. Bu inceleme ile mesleki-teknik ortaöğretimin verimliliği ve etkililiği konusunda değer-

46 MPM. *Mesleki ve Teknik Öğretimde Verimlilik Semineri*: 8-13.6.1972 Ankara: MPM Yayını, 1973.

47 Ottekin. *Ön. Ver.* 1975. s. 436.

48 Mahmut Âdem. "Mesleki ve Teknik Eğitim Planlaması ve Verimlilik Sorunları". *Verimlilik Dergisi*. C 2, S 1, Ankara: MPM, 1972, s. 114-135.

Kjell Eijde. "Eğitim Başarısının Değerini Saptama ve Değerlendirme". *Verimlilik Dergisi*. Çev.: K. Burat. C 3, S 2, Ankara: MPM, 1974.

Mahmut Âdem. "Yükseköğretimde Verimlilik ve Planlama". *Verimlilik Dergisi*. C 5, S 1, Ankara: MPM, 1975, s. 90-112.

Tuncer Tamıkan. "Eğitim ve Prodüktivite". *Verimlilik Dergisi*. C 1, S 1, Ankara: MPM, 1972.

Niyazi Karasar. "Eğitim Yılı Uzunluğu ve Verimlilik". *Verimlilik Dergisi*. C 2, S 4, Ankara: MPM, 1973.

lendirmeler yapılarak konunun gündeme getirilmesi, dikkatlerin konu üzerinde yoğunlaştırılması düşünülmüştür.

Bu çalışmada **ortaöğretim**, temel eğitime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsamaktadır.⁴⁹ Böylece, ortaöğretimin mesleki ve teknik öğretim veren kısmı ele alınmıştır. Ancak bazı verilerin ortaokulları kapsamaması nedeniyle bazı çözümlenmelerde ortaokul, lise birlikte alınmıştır.

Diğer yandan Milli Eğitim Sisteminin genel amaçlarını iyi üretici (iyi meslek elemanı), iyi tüketicisi, iyi vatandaş yetiştirmek olarak belirtmek olanaklıdır. Mesleki ve Teknik Ortaöğretimin amaç ve görevleri de Milli Eğitimin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak şunlardır:⁵⁰

- Bütün öğrencilere, yurdun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma bilincini ve gücünü kazandırmak,
- Öğrencileri, hem mesleğe hem de yükseköğretime ya da hayata ve iş alanlarına hazırlamak,
- İş ve hizmet alanlarının gereksinimi olan orta düzeyde meslek elemanlarını yetiştirmek,
- Çevrenin eğitim ve öğretim gereksinimini karşılamak, okulda yapılan meslek eğitimini iş ve hizmet hayatının gerektirdiği koşullarda gerçekleştirmek, gerektiğinde bir kısım derslerin endüstri, iş ve hizmet kurumlarında yapılmasını sağlamak ve çevre-okul işbirliğini kurmak.

Yasal metinlerin verimlilik ile ilgili hükümleri incelendiğinde; 1982 TC Anayasasının 166. maddesi planlama ile ilgilidir.⁵¹ Buna göre ülke kaynaklarının verimli biçimde kullanılmasının hedef alınması ve kalkınma girişimlerinin bu plana göre gerçekleştirilmesi görevi Devlete verilmiştir. Ayrıca 42. maddede, eğitim ve öğretimin çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre yapılması öngörülmüştür.

Milli Eğitim Temel Kanununun 13. maddesinde her derece ve türdeki ders programları ve eğitim yöntemleriyle ders araç-gereçlerinin, bilimsel ve teknolojik gereklere ve yeniliklere, çevre ve ülke gereksinmelerine göre sürekli olarak geliştirileceği belirtilmektedir. Aynı maddede "eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır" denilmektedir.

49 Milli Eğitim Temel Kanunu (1739 SK), *Resmî Gazete*, Sayı 14574, 24.6.1973. Madde 26.

50 Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, *Resmî Gazete*, Sayı 16518, 13.1.1979. Madde 6.

51 TC Anayasa (2709 SK), *Resmî Gazete*, Sayı 17644, 20.10.1982.

Aynı Kanununun 14. maddesi planlılık yan başlığını taşımaktadır. Buna göre milli eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insangücü-istihdam ilişkileri dikkate alınacak, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanması ve gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca eğitim kurumlarının yer, personeli, hına, tesis ve ekleri ile ilgili standartların önceden saptanması ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesinin sağlanması zorunlu kılınmıştır.

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde müdürün, araştırma ve planlama; yürütme; rehberlik, denetleme ve değerlendirme görevlerinin ağırlıklı olarak öğretimin verimli ve etkili kılınması ile ilgilidir.⁵² Ayrıca, Anayasa, Milli Eğitim Temel Kanunu, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde eğitimde verimliliğin sağlanması güvence altına alınmış ve zorunlu kılınmıştır. Mesleki-teknik öğretime öncelik verilmesi de öngörülmüştür.

1985-1989 döneminde, bütün eğitim düzeylerinde niteliğin yükseltilmesi ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca mesleki-teknik alanda iş öncesi ve hizmet içi eğitim programlarının kamu ve özel bütün işyerlerinde, verimliliği artırıcı ilkeler gözetilerek yürütülmesi hedeflenmiştir.⁵³ 1990-1994 döneminde Eğitimle İlgili İlkeler ve Politikalar arasında verimlilikle ilgili şu hedefler de yer almıştır:⁵⁴

Fiziksel altyapı ile insan gücü kaynakları, müfredat programları ve modern eğitim teknolojileri gibi eğitimin alt yapısının iyileştirilmesi için program - bütçe teknikleri, maliyet - fayda ve maliyet - etkinlik analizine dayalı yatırım programları düzenlenecektir.

Büyük ölçüde kaynak ve zaman israfına sebep olan okulda başarısızlık ve sınıfta kalmaların asgariye indirilmesi için etkili tedbirler alınacak, öğrenci başarısının artırılmasında ve öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, mesleki yönlendirilmelerinde önemli bir yeri olan rehberlik faaliyetlerinin etkinleştirilerek yaygınlaştırılmasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Bu dönemde yine, ekonominin gereksinme duyduğu nitelikli ara insangücününün yetiştirilmesinde mesleki-teknik öğretime öncelik verilme-

52 Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. *Ön. Ver. Mad. 12-13.*

53 DPT. *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-1989.* Ankara: 1995, s. 140.

54 DPT. *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994.* Ankara: 1989, s. 294.

si temel ilkedir. Öte yandan mesleki-teknik eğitim kurumlarının, eğitim-insangücü-istihdam ilişkileri çerçevesinde tarım, sanayi ve hizmet sektörleri ile etkili işbirliği içinde olmaları sağlanacak ve eğitimin niteliğinin yükseltilmesi için eğitim programları ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınma ile uyumlu olarak geliştirilecektir. Ayrıca, bu okulların gelişen teknolojiyi izlemelerini sağlayacak önlemler alınacaktır.⁵⁵

Mesleki-teknik öğretimin verimliliği ve etkililiğinin değerlendirilmesi, planların hazırlanması için zorunlu bir aşamadır. Böylece eğitim sisteminin yalnız nicel yönleri değil, verimlilik ve etkililik kavramlarını içeren nitel yönleri de incelenebilir. Ancak böyle bir değerlendirme yapılırken, sistemin yakın geçmişteki gelişiminin göz önüne alınması gerekir. Okul mevcutlarının ve verimliliğinin bilinmesi bir öğretim yılından ötekine, bir eğitim düzeyinden bir sonraki eğitim düzeyine öğrenci yığılmalarının belirlenmesine de yardım edecektir.⁵⁶

Bugün, mesleki-teknik öğrenim görmüş eleman sağlanmasındaki güçlük; Türkiye'nin hızlı kalkınması, istenen hacim ve ölçüde sanayileşmesi; üretimin artırılması, varolan tesislerin verimlilik ve kârlılık ilkelere göre çalıştırılması yönünden en önemli darboğazlardan birini oluşturmaktadır.⁵⁷ Bu çerçevede mesleki-teknik ortaöğretimin iç ve dış verimliliği ele alınabilir.

2.1. İç Verimliliğe İlişkin Değerlendirmeler

1963-1967 döneminde, çeşitli derecelerdeki okulların yatırım ve donatım tesis maliyeti çok yüksek olduğundan, maliyeti düşürücü önlemlere öncelik verilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde eğitimde verim ile ilgili olarak, ortaokullar, liseler ve genel yükseköğretimde verim çok düşüktür. Buna yol açan etmenlerin giderilmesi öngörülmüştür. Bu dönemde öğretmen başına öğrenci sayısının yüksek olmasının verimi etkilemesi nedeniyle, bu olumsuzluğun giderilmesi hedeflenmiştir.⁵⁸

1960-1965 döneminde ortaokullarda nicelik ve nitelik yönünden önemli bir tıkanıklık ortaya çıkmış, bu kademedeki öğrenci / öğretmen oranında sınırlı bir düzelme olmasına karşın verim azalmıştır. 1960'ta % 70 olan sınıf geçme oranı 1965'te % 50'ye düşmüştür. Liselerde öğretimin niteliği ve verimi özellikle bina ve öğretmen yetersizliği nedeniyle düşüktür. 1960'ta % 62 olan sınıf geçme oranı 1965'te % 49'a düşmüştür.

55 Aynı, s. 295.

56 Âdem. Ön. Ver. 1972. s. 127-128.

57 MEB. Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitim Konsey Raporu. Ankara: 1990, s. 86.

58 DPT. Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl: 1963-1967. Ankara: 1963, s. 458.

Verim düşüklüğü sınıflar arasında yığılmalara yol açmış ve kapasiteden yararlanmayı kısıtlamıştır.⁵⁹

1979 öncesinde, eğitim sisteminin iç yapısından kaynaklanan sınırlamalar, eğitimin tüm bireylere dengeli ve verimli biçimde yaygınlaştırılmasını engellemiştir. Bu da eğitime ayrılan kaynakların sosyal adalet ve fırsat eşitliğini gerçekleştirecek biçimde dengeli kullanılmasını ve eğitimin içeriğinin toplumun değişen koşullarına uymasını engellemiştir. Artan öğrenci sayısı için yeni fizik kapasite yaratılmasında gecikmeler, mahalli binalarda yetersiz koşullarda açılan okullar, öğretmenlerin yurt düzeyine dengesiz dağılımı, eğitimin standardını ilkokuldan başlayarak etkilemiş, nitelik düşüklüğü eğitimin tüm düzeylerinde söz konusu olmuştur. Ayrıca sanayileşme çabalarına karşın, lise düzeyinde gelişme, teknik alanlardan çok genel alanlarda olmuştur. Orta düzeydeki teknik eğitime istemin hızla artmasına karşın, pahalı bir eğitim olan teknik eğitime ayrılan kaynaklar planlanan sürede hizmet sunulmasına yetmemiştir. Öte yandan yapımı kolay olan ya da yatırım gerektirmeyen ahşisli ve kiralık binalarda açılan genel, imam-hatip ve ticaret liselerinde plan hedeflerini aşan kapasite artışı olmuştur. Teknik okullarda verilen eğitimin içeriği modernleşen sanayinin gerektirdiği düzeyde, hatta gelecekteki yapıyla tutarlı olamamış ve kendi eğitim ilkelerine uygun araçlardan yoksun kalmıştır.⁶⁰

2.1.1. Öğrenci/Öğretmen Oranı

Bir öğretmene düşen öğrenci sayısı, öğretmenin verimliliğinin de bir ölçüsüdür. Kalabalık bir sınıfta öğretim verimli olamaz.

1989-1990 öğretim yılında resmi mesleki-teknik liselerde öğrenci sayısı 575.897, kadrolu öğretmen sayısı 47.250, öğrenci / öğretmen oranı 12' dir. Bu oran lise türlerine göre şöyledir: Endüstri Meslek 19, Kız Meslek 4, Ticaret 20, İmam-Hatip 7. Ancak aynı öğretmenler ortaokullarda da görev yapmaktadırlar. Ortaokul dahil edildiğinde, mesleki-teknik öğretimde bu oran 17'dir. Aynı öğretim yılında bir öğretmene düşen öğrenci sayısının düşük olduğu söylenebilir. Ancak bu oran Kız Teknikte 8, Erkek Teknikte 19, Ticaret-Turizmde 24, İmam-Hatipte 22'dir.⁶¹ Kız Teknik Öğretimde bir öğretmene düşen öğrenci sayısının düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanında, Türkiye'de öğretmenlerin yurt düzeyine

59 DPT. *Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl: 1968-1972*. Ankara: 1967, s. 161.

60 DPT. *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1979-1983*. Ankara: 1979, s. 433.

61 DİE. *Milli Eğitim İstatistikleri. 1989-1990*. Ankara: 1991.

dengeli dağılmamış olması bir gerçektir. Böylece, bir yörede öğretmen yığılması, diğer yörede öğretmen sıkıntısı söz konusu olmaktadır. Yetersiz öğretmen ile öğretimin verimliliği sağlanamazken, bir yandan kaynaklar iyi kullanılamamaktadır. Diğer yandan, Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitim Konsey Raporunda, bugün mesleki-tekni eğitimi öğretmen açığı olduğu, bunun niteliği büyük ölçüde düşürdüğü belirtilmiştir. MEB'liğin bu kesimdeki öğretmen açığının 6000 olduğu açıklanmıştır.⁶² Ayrıca endüstriyel teknik eğitim kesiminde, öğrenci artışına paralel olarak atelye ve meslek dersleri için sayı ve nitelik yönünden öğretmen sayısında gerekli artış sağlanamadığından, darboğaz oluştuğu vurgulanmıştır.⁶³

2.1.2. Mesleki-Teknik Ortaöğretim Harcamaları

Bu kesimde, 1984-1988 döneminde 1988 sabit fiyatlarıyla harcamalar milyar TL olarak şöyledir: 1984 218, 1985 198, 1986 210, 1987 228, 1988 218. Harcamalar düzenli artmamıştır. Eğitim hizmetinin sunumunda nitelik ve verimlilik açısından harcamaların düzenli bir gelişme göstermesi önemlidir. Özellikle öğrenci sayısındaki artış, harcamaların düzeyini etkilemektedir.

Diğer yandan, ekonomide olduğu gibi eğitimde de gelişme sağlayabilmek için yatırım yapmak gerekmektedir. Ülkenin kalkınmasında önemli bir rol oynayacak nitelikli ara insan gücünün yetiştirilmesinde, yatırım yapmak kaçınılmazdır. Bu noktada, mesleki-tekni eğitimi harcamaları (1988 sabit fiyatlarıyla) milyar TL olarak şöyledir: 1982 28.8, 1983 24.4, 1984 18.4, 1985 7.3, 1986 14.4, 1987 18.6, 1988 32.4. Yatırım harcamalarında düzenli bir artış sağlanamamıştır.

2.1.3. Öğretmene Düşen Birim Cari Harcama Miktarı

Öğretim sürecinin ve öğretimin nitelikli olmasının en önemli ögesi öğretmendir. Öğretmenin verimli çalışması, temel gereksinmelerinin karşılanması ile olanaklıdır.

1988 yılında mesleki-tekni eğitimi harcamalarının % 80'i cari, % 13'ü yatırım harcamalarıdır. Cari harcamaların büyük bölümü ise öğretmen aylıklarına gitmektedir. Bu çerçevede 1984 yılında bir öğretmene düşen cari harcama (1988 sabit fiyatlarıyla) 5 milyon 337 bin TL

62 Avni Akyol, "Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitim Konseyi Açış Konuşması". *Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitim Konsey Raporu*. Ankara: 1990 s. 53.

63 MEB. *Ön. Ver.* 1990. s. 181.

iken 1988'de bu miktar 5 milyon 86 bin TL'na düşmüştür.⁶⁴ Geçim sıkıntısı öğretmenlerin sınıftaki verimlerini olumsuz yönde etkileyecektir. Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitim Konsey Raporunda da atelye ve meslek dersi öğretmenlerinin unvan, yetki, sorumluluk, eğitim yükü, ücret, istihdam koşullarının iyileştirilmesi, güvenlik ve hizmetiçi eğitimleri ile ilgili konuların yeniden gözden geçirilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması önerilmiştir. Ek ders ücretinin, kıdem ve katsayı esasına göre düzenlenmesi ve ödenmesi ile bu öğretmenlerin görevleri yanı sıra sanayide çalışmalarına olanak tanınması da istenmiştir.⁶⁵

2.1.4. Öğrenci Başına Birim Cari Harcama

Ekonomik anlamda verimliliği sağlayabilmek için, en az girdi ile en çok çıktıyı -niteliği düşürmeden, hatta artırarak- elde etmek gerekmektedir. Mesleki-teknik ortaöğretimde bir öğrenciye yapılan harcama incelendiğinde 1984-1985 yılında (1988 sabit fiyatlarıyla) öğrenci başına birim cari harcama 359 bin TL iken, 1988 yılında 316 bin TL'dir. Bu, öğrenci sayısı artarken, harcamaların aynı oranda artmadığını göstermektedir. Böylece, öğretimin niteliğinden vazgeçilip, niteliksiz çok sayıda öğrenci yetiştirilmesine yönelinmiştir. Ayrıca, öğrenci başına birim cari harcamanın 1987-1988'de Erkek Teknik Öğretimde 382 bin, Kız Teknik Öğretimde 580 bin, Ticaret-Turizm Öğretiminde 235 bin, Din Öğretiminde ise 221 bin TL olduğu görülmektedir.⁶⁶ En pahalı öğretimin kız teknik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca daha ucuza malolan imam-hatip öğrencilerinin yetiştirilmesi söz konusudur. Çünkü aynı yıl mesleki-tekni köğretim öğrencilerinin % 37.4 ü İmam-Hatip Okulu (orta, lise) öğrencisidir.

2.1.5. Maliyet Artış Katsayısı ve Öğrenci/Yıl Sayısı

Maliyet artış katsayısı ve öğrenci / yıl sayısı eğitim sisteminin verimliliğinin ölçülmesinde en önemli araçlardır. Ancak mesleki-teknik ortaöğretime ilişkin istatistiksel verilerin sağlıklı olmaması nedeniyle bu konuda değerlendirme yapılamamıştır. Bu çerçevede, eğitim sistemi için en önemli konulardan biri olan kayıplara değinilmesi gereklidir. 1988-1989 öğretim yılında resmi mesleki-tekni lise öğrenci sayısı 529 065, çeşitli nedenlerle okuldan ayrılan öğrenci sayısı ise 38.946'dır. Okuldan ayrılanların oranı % 7.4'dür. Aynı öğretim yılında sınıfta kalan

64 Maliye ve Gümrük Bakanhđı. *MEB Bütçe Kesin Hesap Kanun Tasarıları*.

65 MEB. *Ön. Ver.* 1990. s. 189.

66 Maliye ve Gümrük Bakanhđı. *Ön. Ver.*

(başarısız) öğrenci sayısı 96.546'dır. Öğrencilerin % 18.2'si sınıfta kalmaktadır. Sistemin verimli olması için bir öğrencinin öğrenimini öngörülen en az sürede bitirmesi gereklidir. Oysa mesleki-teknik ortaöğretimde sistemden ayrılma ve sınıfta kalmanın oranı önemli boyutlardadır.

2.2. Dış Verimliliğe İlişkin Değerlendirmeler

Sanayileşme süreci içinde bulunan ülkemizde en yüksek gelişmenin teknik öğretimde gerçekleşmesi beklenirken, tam tersine gereksinme duyulmayan çok sayıda Ticaret Lisesi ve İmam-Hatip Lisesi mezunları iş piyasasına sürülmüştür.⁶⁷ Kaldı ki bugün mesleki ve teknik yüksek- okul mezunlarının önemli bölümü de kendi alanlarında çalışmamaktadır.⁶⁸ Mesleki ve teknik öğretim, çevresinin gereksinmesi olmayan mezunları çevreye sunmakla, dış verimlilikten ve eğitimin etkililiğinden vazgeçmektedir.

Mesleki-teknik lise mezunlarının iş piyasasına geçişteki sorunları yanında üniversiteye giriş ile ilgili sorunları da söz konusudur. 1990 yılında üniversite sınavına başvuran 892.975 lise mezununun % 22'si (196253) yükseköğretime (açıköğretim dahil) yerleştirilmiştir. Başvuranların % 40'ı (358991), yerleşenlerin % 35.2'si (69093) meslek lisesi mezunudur. Yükseköğretim kurumlarına yerleşen öğrencilerin % 5.3'ü (10338) imam-hatip, % 2.2'si (4386) teknik lise, % 12'si (23465) endüstri meslek, % 1.3'ü (2539) kız meslek, % 1.8'i (3453) sağlık meslek, % 10.6'sı (20763) Ticaret, % 2.1'i (4149) diğer meslek lisesi mezunudur.⁶⁹ Buradan da mesleki-teknik öğretim mezunlarının yükseköğretime yöneldikleri ve bu nedenle yükseköğretim önünde yığılmalar olduğu görülmektedir. Oysa mesleki-teknik öğretimin en önemli amaçlarından birisi, sanayinin gerektirdiği nitelikli ara insangücünü yetiştirmektir.

Diğer yandan Çıraklık ve Mesleki-Teknik Eğitim Konsey Raporunda programlara ilişkin şu değerlendirmeler yer almıştır:⁷⁰ Mesleki eğitim programlarının işe dönük ve iş yaşamının dinamik yapısı ile yakından ilişkili olması, araştırmalara dayalı olarak hazırlanması ve geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Mesleki eğitim programları, bu eğitimi görenlerin eğitildiği meslekteki işleri verimli bir biçimde yapabilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve davranışları içermelidir. Bu içerik, bireyin iş yaşa-

67 Mahmut Âdem, "Ekonomik Kalkınmada Teknik Eğitimin Etkisi". *Eğitim ve Bilim*, S 28, Ankara: TED, 1980, s. 16.

68 MEB. *Ön. Ver.* 1990. s. 53.

69 ÖSYM. *Yükseköğretim İstatistikleri*.

70 MEB. *Ön. Ver.* 1990. s. 121-122.

mında o meslekle yaptığı görevler analiz edilerek saptanmalıdır. Mesleki eğitim en iyi olarak gerçek iş ortamında ve gerçek iş üzerinde çalışılarak öğrenilir.

Böylece mesleki-teknik öğretim programlarının teknolojik ve bilimsel gelişmelere uygun elemanları yetiştirmekten uzak olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan 1989-1990 yılında Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin % 27'si, Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinin % 18'i, Ticaret Lisesi ve Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi öğrencilerinin % 40'ı işletmelerde beceri eğitimi görmektedir. Bu oran toplam mesleki teknik lise öğrencilerinin % 29'unu oluşturmaktadır. Ancak işletmelerde beceri eğitimi gören öğrenciler, program dışı ve rutin işlerde çalıştırılmakta, bu yüzden eğitim hedeflerine ulaşılamamaktadır.⁷¹

Sonuç olarak, çevrenin gereksinmelerine cevap veremeyen okul için yapılan harcamalar ekonomik anlamda ısraf edilmektedir.

3. SONUÇ

Mesleki-teknik ortaöğretim pahalı bir öğretimdir. Bu nedenle bu kesime ayrılan kaynakların verimli olarak kullanılması gerekir. Ayrıca, ekonominin gereksinme duyduğu nitelikli ara insangücünün yetiştirilmesi, mesleki-teknik ortaöğ.etime görev olarak verilmiştir. Bireye mesleki nitelikler kazandırarak ve verimliliğini artırarak ülke ekonomisine katkı sağlanmasında, kalkınmanın gerçekleştirilmesinde mesleki-teknik ortaöğretim önemli bir öğretim düzeyidir. Bunun için bu öğretim düzeyinin verimlilik ve planlılık ilkelerine uygun olarak çalışması gerekir. Bu iki nedenle mesleki-teknik ortaöğretimin verimliliği konusunda mikro düzeyde çalışmalar yapılmasına gerek duyulmaktadır.

71 Aynı. s. 161-162.